

ու սիրոյն՝ զգեստ և շուն կը պահանջէ :
Հիւրընկալն ալ նոյն փորձերը կը կրէ
օտարին խցկին մէջ և ինքն ալ իր կար-
գին կը ցուցնէ թէ որչափ ուժով կրնայ
իր բարեկամը պաշտպանել : Իմենէն
աւելի նորօրինակ սովորութիւնն ալ
կրնայ պարզ երևնալ փիլիսոփայի մը ,
եթէ կարենայ զանոնք տեսնել իրենց
տեղերը :

Իրտրացի սեւագէմք իբր մեծ նշան
մը իրենց մէկուն վրայ ունեցած յարգա-
նացը՝ մէկ ամանէ կը խմեն անոր հետ
նոյն ժամանակին մէջ : Իրանկոյի թա-
գաւորը՝ մէկ խուցի մը մէջ կ'ուտէ , ու
ընչ խուցի մը մէջ ալ կը խմէ : Վամհա-
տացիք իրենց հիւրին դիմացը ծունկ չո-
գած՝ ծովային հորթու մսէն մեծ կտոր
մը բռնի կը մղեն անոր բերանը , բար-
ձրաձայն կանչելով՝ Բանա Բանա (հոն
հոն) , և անոր բերնէն կախուած կտոր-
ները կտրելով իրենք կը կլեն :

Վաղղիոյ հին թագաւորաց հանգէս-
ներուն մէջ ալ բարբարոսական ճոխու-
թիւն մը կը տիրէր . պսակուելէն կամ
օծուելէն վերջը երբ սեղանի կը նըս-
տէին , ազնուականք ձիու վրայ հեծած
կը ծառայէին անոնց :

ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հարկմայ ծովի Հոլանտացոց ցամաքեցի-
ներ :

Հոլանտացիք , որ ճարտարութեան
ու վաճառականութեան մէջ անուանի
են , գովելի ազահութիւն մը կը ցուցը-
նեն իրենց պզտիկ երկրին վրայ . և այն-
չափ աւելի սաստիկ է իրենց ազահու-
թիւնը , որովհետեւ ծովը իրենց երկրին
մակերեւութէն վեր բարձրացած է :

Հոլանտա միշտ ճախնային աշխարհք
մը եղած է . բայց քրիստոնէութեան
դարը սկսելէն ետքը ուղիւստօր սկսաւ
անոր փոխանակելու հողը ուտել ու
տանիլ : Իտենօք Սէօիւտերսէէ ծովա-
ծոցը չկար , ու այս ծոցին հարաւային
մասը կղզիացեալ լիճ մը կը ձևացնէր ,

որուն հոռմայեցիք Փէ-էան Լիճ կ'ը-
սէին , և որն որ պզտիկ գետակով մը
միայն հիւսիսային ծովուն հետ կը
միանար : 1225 տարւոյն՝ ծովը Վադա-
ւիոյ բոլոր հիւսիսային ափունքներուն
թումբերը խորտակելով՝ Լան գետին
բերնէն ինչուան Փլեւեան լիճը , երե-
սուն փարսախէ աւելի տեղ գրաւեց , ու
Փլեւեան լիճն հետ միանալով՝ Սէօիւ-
տերսէէ ծոցը ձևացուց : Իսո ողողու-
մէն զատ՝ ուրիշ ողողումներ ալ եղան
Հոլանտայի մէջ , որոնք մեծամեծ փնաւ-
ներ հասուցին . ասանկով Իմդերտամ ,
Հարլէմ ու Լէյտ քաղաքներուն մէջ
տեղի եղած բոլոր երկիրը ջրով ծած-
կուեցաւ , ու պզտիկ ծոց մը ձևացաւ ,
որ Հարլէմի ծով կ'ըսուէր՝ իր ջուրերուն
աղի ըլլալուն պատճառաւ . երկայնու-
թիւնն էր 25 հազարամեդր ու լայնու-
թիւնը 11 հազարամեդր : Հարաւային
կողմէն հին հունոսին հետ կը հաղոր-
դակցէր , ու հիւսիսային արեւելեան
կողմէն ալ Սէօիւտերսէէի հետ Իսո
ծոցով . այս ճամբուն մէջտեղը ամբար-
տակ մը շինուած էր , որ Իմդերտամի
ու Հարլէմի մէջ նաւարկութիւնը կ'ար-
գիլէր , ու կ'ըսէն թէ աշխարհքիս գե-
ղեցկագոյն ամբարտակն էր :

Տեսնալով Հոլանտացիք թէ իրենց
երկիրը միշտ վտանգի մէջ է ծովուն
յորդութիւններէն , մտածեցին որ բո-
լոր իրենց փոխանակելու երկայնութիւնը
ամբարտակներ շինեն : Երբոր այս հը-
նարքով ջրի վտանգներէն խալըսեցան ,
ուզեցին որ ծովէն գրաւուած երկիրնե-
րուն մէկ մասը ետ դարձնեն ու ցամաք
ընեն : Իէկէն Հարլէմի ծովը , որն որ
աւանդութեամբ կ'ըսուէր թէ ատենօք
հարուստ , մշակուած ու բարգաւաճ
տեղ մըն էր , ամենուն աչքը իրեն ձգեց .
կը փափաքէին Հոլանտացիք որ ցամաք-
ցնեն զանիկայ : Հոլանտացի Հրեայք
յանձն առին որ իրենք այս բանիս ծախ-
քը կ'ընեն , թէ որ երկիրը իրենց տը-
րուելու ըլլայ . բայց շատ պատճառնե-
րու համար Հոլանտացիք այս շնորհքը
չըրին իրենց . այս պատճառներուն գըլ-
խաւորը այն էր , որ չըլլայ թէ Հարլէմի

ծովը ցամքեցընելով՝ Մանդերտամ մայրաքաղաքը ողողի։ Սակայն այս տեսակ վախերը մեր օրերը ցրուեցան, ու 1839 տարւոյն սկսան հարէմի լիճը ցամքեցընել։ այսօրուան օրս բոլորովին լիճնցաւ գործողութիւնը ու ցամաք երկիր եղաւ այն տեղը։ Այս գործողութեան համար 1835^{էն} ինչուան 1855 տարին ամբողջ՝ 8,981,344 հոլանտայի ֆիորին (որ կ'ընէ 18,399,703 ֆր․) ծախք եղեր է․ ու այս ծախուելու երկրին տարեկան բերքը 8 միլիոն ֆիորին (17,280,000 ֆր․) գին հաներ են։ Իսկ բոլոր ցամքեցուցած տեղը 18,000 հեկտար՝ է, որուն մէջ հանգիստ կրնան ապրիլ 100,000 մարդ՝ հանդերձ իրենց հարկաւոր եղած անասուններովը․ և հիմա հոս ասդիս անդին կալուածներ սկսան առնուիլ։

Այս դարուս մէջ շատ մտածած են հոլանտացիք Սեօիւտէրսէէ ծովածոցն ալ ցամքեցընելու․ թերեւս այդ առաջին յաջող փորձը՝ խորախուսէ զիրենք այն մեծ գործողութեան ձեռք զարնելու։

Տ Ն Տ Ե Ս Ա Կ Ա Ն Ք

ՃԱՐՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Դ․ Կարին զանազան տեսակի և որակուրանք վրայ։

Կաթին բաղկացուցիչ նիւթերը, որ տեսակ կենդանւոյն ալ որ ըլլայ, միշտ նոյն են․ միանգամայն խիստ միազանգուած ալ չեն․ անոր համար կաթը կ'ընէն ետեւ քիչ մը ատեն հանգչած դնելով միայն՝ այդ բաղկացուցիչ նիւթերը իրարմէ կը զատուին․ որոնք են

Սեր, ուսկից կարագը կը զտուի․

Սակարդ, որ է պանրոյն նիւթը․

Շիճուկ կաթին, կամ ջրեղէն մասունքը։

Կաթը անշարժ զով տեղ մը կենա-

1 Հետեւը չափ մըն է, որ 10,000 քառակուսի միդր կ'ընէ։

լով՝ քիչ ատենի մէջ երեսը կը ծածկուի թանձր թեթեւ իւղային նիւթով մը, որ է սեր ըսածնիս։ Այս սերը կաթին երեսէն առնելէն ետեւ, կաթին մասունքը աւելի կը թանձրանան, իւղային մասունքը պակսելով՝ կաթը քիչ մը գունաթափ կ'ըլլայ։ Իսկ երեսէն առած սերդ ամանի մը մէջ դրած ցնցելով բարեխառն օդոյ մէջ (որ է 12 աստիճան ջերմաչափին), մէկ մասը կը թանձրանայ դեղնագոյն, որ է կարագ․ իսկ մնացած ջրային մասն ալ կը կոչուի կարագի կաթ։ Կաթին սերը առնելէն ետեւ մնացած կաթը երբ թողուս՝ մէջը նիւթ մըն ալ խառնելով, կը թանձրանայ կը պանրանայ, մէջէն կանաչի զարկած դեղնագոյն ջուր մը վազելով, որ կը կոչուի շիճուկ կաթին։ Շիճուկն ալ եթէ եփես, մէջէն կ'ելլէ շաքարային նիւթ մը 1000^{էն} 965 մաս պակսելով և մնալով միայն 35 մաս։

Սխարի կաթը տեսքով կովու կաթէն չզանազանիր, բայց մէջը աւելի կարագ ունի․ և այս կարագին գոյնը գունաթափ դեղին է ու զանգուածը թոյլ, շուտով ալ կը ծթրի։ Այդ կաթին մակարդը առատ է և պարարտ ու հիւթեղ․ և կովուն մակարդին պէս չպնդանար։

Այծին կաթը կովուն կաթէն աւելի թանձր է, բայց ոչխարին կաթէն աւելի ցամաք է, և այծու հոտ ու համ ունի։ Այդ կաթէն քիչ կարագ կ'ելլէ, բայց աւելի շատ պանիր։ Այս կարագը ճերմակ կ'ըլլայ, աւելի պինդ ու քաղցրահամ, և երկար ատեն թարմ կը մնայ։ Սակարդը պարարտ է, թանձր ու հիւթեղ։ Վրսէն թէ ճերմակ և անեղջիւր այծին կաթը քիչ կը հոտի։

Կովու կաթը, որ աւելի գործածական է գրեթէ ամէն տեղ, ոչխարէն քիչ կարագ ունի, բայց այծէն աւելի․ պանիրն ալ նուազ է։ Կովու կաթին բաղկացուցիչ մէջի նիւթերը աւելի դիւրաւ կը բաժնուին իրարմէ։

Նոյ կաթը կանանց կաթին հետ շատ նմանութիւն ունի․ սերը նուազ է և թոյլ․ և մակարդն ալ կովու մա-